

Bakalářská práce

2009

Martina Furstová

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky**

Bakalářská práce

Katecheze dětí v náhradní rodinné péči

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Martina Füstová

Studijní obor: Náboženská výchova a etika

Forma studia: Kombinovaná

Ročník: Třetí

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47/b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

12. června 2009

Děkuji vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce

OBSAH

ÚVOD.....	7
-----------	---

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY.....	8
1.1 Náhradní rodinná péče.....	8
1.1.1 Osvojení.....	9
1.1.2 Pěstounská péče.....	11
1.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	13
1.1.4 Poručenská péče.....	13
1.2 Současná rodina z pohledu psychologie.....	14
1.3 Současná rodina z pohledu sociologie.....	16
1.4 Současná rodina z pohledu politologie.....	17
1.5 Současná rodina z pohledu církve.....	19
2 VÝVOJOVĚ PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA DĚTÍ OD NAROZENÍ DO DOSPĚLOSTI A PSYCHICKÁ DEPRIVACE JAKO NÁSLEDEK ŠPATNÉHO VÝVOJE	
2.1 Děti od narození po předškolní věk.....	20
2.2 Děti v mladším školním věku.....	24
2.3 Starší školní věk.....	25
2.4 Pubescence, adolescence.....	26
3 RODINNÁ KATECHEZE	
Katecheze v rodině	28

PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Údaje o výzkumném šetření.....	31
4.2 Vyhodnocení jednotlivých otázek řízených rozhovorů.....	34
4.3 Výsledky výzkumného šetření.....	43
ZÁVĚR.....	44
SEZNAM LITERATURY.....	46

ÚVOD

Jako téma své práce jsem si zvolila katechezi dětí v náhradní rodinné péči. Zvolila jsem si ji záměrně proto, že mám kromě tří vlastních dětí, také tři děti svěřené do pěstounské péče. Vzhledem k tomu, že jsem pro křesťanskou výchovu svých dětí nikdy nenašla specifickou literaturu, která by se tohoto tématu týkala, zajímalo mě, jak probíhá katecheze v jiných náhradních rodinách a jakou má katecheze v těchto rodinách úspěšnost.

Děti, které přicházejí do náhradních rodin, zvláště ty, které jsou už starší, mají často projevy psychické deprivace, která je způsobená nedostatkem osobní lásky. S těmito problémy se pak potýkají náhradní rodiče při výchově svěřených dětí. Tato práce by měla dát odpověď na to, kde mají hledat náhradní rodiče při křesťanské výchově pomoc. Jak křesťanská výchova ovlivňuje tyto specifické problémy svěřených dětí? Do jaké míry se na této výchově podílí rodinná katecheze, náboženská výchova, křesťanské společenství a jiné křesťanské aktivity?

Cílem práce je tedy na takto položené otázky odpovědět s určitou mírou obecnosti. V praktické části jsem k tomu použila výzkumné šetření v sedmi náhradních rodinách, které praktikují křesťanskou víru.

Bakalářskou práci jsem rozdělila na dvě základní části. Teoretická část obsahuje základní pojmy k formám náhradní rodinné péče v České republice. Pak jsem se zaměřila na stav současné rodiny z pohledu psychologie, sociologie, politologie a církve. Dále jsem se zajímala o psychický vývoj dětí od narození do adolescence a o psychickou deprivaci, jako následek špatného vývoje dětí. Teoretická část končí krátkou úvahou o důležitých prvcích rodinné katecheze.

Praktická část obsahuje výzkumné šetření sedmi náhradních rodin. Použila jsem analýzu řízených rozhovorů v kombinaci s kvantitativní analýzou vybraných charakteristik.

Základní literatura, kterou jsem ve své práci použila je : MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha 2002, MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*.

Praha 1999 a ROZUM A CIT. Pěstouni mají právo na život. Praha 2007, SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové 2005, ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha 2001.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY

1.1 Náhradní rodinná péče

Jestliže rodina neplní svou funkci, výchova dítěte je vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo se rodiče či osoby odpovědné za výchovu nemohou o dítě ze závažných důvodů starat, starat se nechtějí nebo to neumějí, může soud dítě umístit do zařízení vyžadující okamžitou pomoc nebo může nad dítětem nařídit ústavní výchovu. Před nařízením ústavní výchovy je však soud povinen přezkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit formou náhradní rodinné péče.

Náhradní rodinná péče je formou péče, při které je dítě vychováváno „náhradními rodiči“ v prostředí nejvíce se podobajícímu životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.¹

V České republice rozlišujeme následující formy náhradní rodinné péče :

- **Svěření do péče jiné osoby než rodiče**
- **Osvojení**
 - osvojení
 - osvojení nezrušitelné
 - mezinárodní osvojení
- **Pěstounská péče**
 - pěstounská péče

¹ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha 1999, s. 31

-pěstounská péče na přechodnou dobu

- **Poručenská péče**

Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Podle ustanovení § 45 zákona o rodině může soud, vyžaduje-li to zájem dítěte, rozhodnout o jeho svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče, poskytuje-li tato osoba záruku řádné výchovy a se svěřením souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému. Ve svém rozhodnutí soud vždy vymezí osobám, které se stávají zodpovědné za výchovu dítěte, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti.²

1.1.1 Osvojení

Přehledné informace o této formě náhradní rodinné péče podává publikace Rozum a cit. V této kapitole z ní vybírám následující informace. Osvojení je optimální formou náhradní výchovy a náhradní rodinné péče. Při osvojení vznikají mezi osvojitelem a osvojeným vztahy jako mezi rodiči a dětmi a mezi osvojeným a příbuznými osvojitele vztahy příbuzenské. Osvojitelé mají při výchově dítěte plnou rodičovskou zodpovědnost. Vzájemná práva mezi osvojeným a jeho biologickou rodinou zanikají. Mezi osvojitelem a osvojeným musí být přiměřený věkový rozdíl. Je možné osvojit pouze nezletilé dítě. Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které způsobem svého života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti. Soud je povinen zjistit zdravotní stav osvojitelů, jejich motivaci k osvojení, výchovné a pečovatelské schopnosti a osobnostní dispozice a posoudit, zda neodporují účelu osvojení. Soud si také musí vyžádat vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany. Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé. Pokud je osvojitel manželem (manželkou), může osvojit dítě jen se souhlasem druhého manžela (manželky).

² ROZUM A CIT. *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči.* Praha 2007, s. 65

Zákon o rodině rozlišuje dva druhy osvojení : osvojení a osvojení nezrušitelné. Nezrušitelně lze osvojit jen dítě starší jednoho roku. Osvojení prosté je možné zrušit jen na návrh osvojitele nebo osvojence.

Osvojené dítě nese příjmení osvojitele. Dítě osvojené společně manželi bude mít příjmení určené pro jejich ostatní děti. V případě nezrušitelného osvojení je osvojitel zapsán v matrice na místo rodiče osvojence. Výjimečně si takto může dítě osvojit i osamělá osoba za předpokladu, že jsou jinak splněny zákonné podmínky a osvojení bude ku prospěchu dítěte.

Nejčastěji jsou do osvojení umisťovány děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj a které je možné předat do náhradní rodinné péče především v raném věku, tedy pokud je vyřešen jejich právní vztah s původní rodinou. To se děje několika způsoby. Zpravidla se k osvojení vyžaduje souhlas zákonného zástupce, a to i v případě, že rodič dítěte je nezletilý. Zákonnými zástupci dítěte jsou většinou jeho rodiče, pokud nebyli zbaveni či omezeni ve své rodičovské zodpovědnosti nebo ve způsobilosti k právním úkonům nebo pokud nezemřeli. Pokud dítě nemá zákonného zástupce alespoň v jednom z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení o osvojení zastupovat. Rodiče se řízení o osvojení neúčastní také v případě, že dali souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Dítěti je pak pro tyto účely ustanoven opatrovník. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dítěte, a to nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Tento souhlas je možné ze strany rodičů odvolat pouze do chvíle, kdy rozhodnutí o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů nenabude právní moci. Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže :

- po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě (zejména dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost vůči dítěti, neprojevili snahu upravit si své sociální a rodinné poměry tak, aby dítě mohli do své osobní péče převzít)

- po dobu nejméně dvou měsíců od narození dítěte neprojeví o dítě žádný zájem (ačkoliv jim v tom nebránila závažná překážka).³

O splnění těchto podmínek rozhoduje ke dni podání návrhu soud. Je-li dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu.⁴

Mezinárodní osvojení je forma náhradní rodinné péče v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi jeho původu. Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29.5.1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost dne 1.6.2000 a spolu se zákonem o sociálně-právní ochraně č.359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, umožňuje osvojení do ciziny a z ciziny. Haagská úmluva jasně stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. U nás tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Ten přebírá do evidence žadatele o osvojení dítěte z ciziny, kteří s tím musí souhlasit, a děti, pro které se nepodařilo najít vhodné žadatele o osvojení v České republice.⁵

1.1.2 Pěstounská péče

Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (dále jen „pěstoun“), jestliže to vyžaduje zájem dítěte a jestliže osoba pěstouna poskytuje záruku jeho řádné výchovy. Dítě může být svěřeno také do společné pěstounské péče manželů. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské

³ ROZUM A CIT. *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči.* Praha 2007, s. 67-68

⁴ Tamtéž, s. 68

⁵ ROZUM A CIT. *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči.* Praha 2007, s. 66-69

péče jen jednomu z manželů, podílí se na jeho výchově manžel (manželka), který není jeho rodičem – za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti. Pěstoun při péči o dítě má přiměřená práva a nemá povinnosti rodičů. Zákonnými zástupci dítěte jsou nadále jeho rodiče, jestliže nebyli v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebyli jí zcela zbaveni nebo nebyl její výkon pozastaven. V případě svěřeni dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk rodičů s dítětem. Pokud je rozhodnutí zákonných zástupců v kolizi se zájmem dítěte, má pěstoun možnost domáhat se v dané věci rozhodnutí soudu. Pokud je dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, může být rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje pro to podmínky. Do péče budoucích pěstounů může být se souhlasem rodičů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově. Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů a učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun.⁶

Cílem pěstounské péče jakožto instituce je poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, jestliže :

- nemohou dlouhodobě vyrůstat v prostředí rodiny tvořené jejich vlastními biologickými rodiči;
- ústavní (neosobní či málo personalizovaná) péče ohrožuje či narušuje jejich vývoj;
- nemohou být z nejrůznějších důvodů (právních, zdravotních, sociálních, psychologických) svěřeny do osvojení.⁷

Do pěstounské péče jsou tedy nejčastěji umisťovány především děti sociálně osiřelé, které potřebují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Jedná se především o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika. Patří sem i skupina dětí, u kterých brání jejich svěřeni do osvojení

⁶ ROZUM A CIT. *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči.* Praha 2007, s. 69

⁷ MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče.* Praha 1999, s. 35

překážky právní, především nesouhlas rodičů. Přijetí staršího dítěte, dítěte s postižením nebo dítěte jiné národnosti či etnika je velice náročný úkol. Vyžaduje od budoucích pěstounů především laskavost, trpělivost a odhodlanost čelit případným obtížím ze strany dítěte, jeho původní rodiny, ale také ze strany širšího okolí. Přijetí postiženého dítěte vyžaduje od pěstounů rovněž obecnou znalost problematiky postižení, informovanost o zdravotním stavu a vývoji, reálné představy o jeho specifických potřebách, možnostech a případných vývojových odchylkách.⁸

Je-li dítě ve věku, kdy je schopno posoudit dosah svého svěření do pěstounské péče, musí být přihlédnuto také k jeho vyjádření. Pokud to vyžaduje zájem dítěte, může soud po prozkoumání všech okolností svěřit dítě do pěstounské péče, i když rodiče dítěte s takovým řešením situace nesouhlasí.⁹

Od 1.6.2006 je platná novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí a s ní související změny v zákoně o rodině, které přinášejí několik významných změn pro oblast pěstounské péče a pro výkon sociálně-právní ochrany dětí. Vznikají kluby náhradních rodičů s bohatým programem, který zahrnuje zajímavé přednášky, moderované diskuze, pobyty rodin apod. V klubech mají náhradní rodiče možnost sdílet vzájemně své zkušenosti s náhradní rodinnou péčí a zároveň se zde mohou v případě potřeby obrátit na odborníky.¹⁰

1.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Mezi úpravy, které by mohly vést k efektivnější a kvalitnější práci s rodinami a dětmi, patří také zřízení institutu pěstounské péče na přechodnou dobu. Jeho úpravu najdeme v § 45a odst. 2 zákona o rodině.¹¹

1.1.4 Poručenská péče

Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost

⁸ ROZUM A CIT. *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči.* Praha 2007, s. 71-72

⁹ Tamtéž, s.71-72

¹⁰ Tamtéž. s. 73

¹¹ Tamtéž. s. 73

k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. Nebyl-li nikdo takto doporučen, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných nebo osob blízkých dítěti a jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu.¹²

Na závěr : k přijímání opuštěných dětí do nových náhradních rodin docházelo již odedávna. Byla to běžná praxe v mnoha kulturách. Slovo „adopce“ znamenalo původně „vyvoliti“, tedy děti byly svými novými rodiči vyvoleny. Dnes je to jinak – jsou to noví rodiče, kteří jsou pro opuštěné dítě vybíráni. Zájem dítěte má podle mezinárodní Úmluvy o právech dítěte, která je pro náš stát závazná, přednost před zájmem rodičů. Nejde také o to prokazovat těmto dětem jen nějaké pomyslné dobrodiní. To by bylo málo. Jde o nové rodinné vztahy, které mají být opravdové hluboké – a co nejdůležitějšího – i trvalé. Dobrá vůle a otevřené srdce jsou podstatné podmínky pro přijetí cizího dítěte do rodiny.¹³

1.2 Současná rodina z pohledu psychologie

Jedním ze základních předpokladů zdravého duševního vývoje dítěte je, aby vyrůstalo v prostředí citově vřelém a stálém. To znamená, aby rodiče měli své děti rádi a aby se rodiče měli rádi navzájem. K tomu je potřeba vytvořit z rodiny společenství, ve kterém bude všem členům rodiny dobře, kde budou mít pocit ochrany a jistoty a kam se budou všichni rádi vracet. V rodině dochází především k uspokojování citových potřeb, a to nejen dětí, ale i dospělých. V roce 1989 byl v Praze zveřejněn výzkum (uskutečněný doc. PhDr. Zdeňkem Matějčkem CSc), který zahrnoval čtyři sta rodin s dětmi školního věku. Všechny matky dostaly stejnou otázku : „Jaký je podle vašeho názoru hlavní důvod, proč lidé chtějí mít děti?“ V odpovědích na prvním místě (34%) figuruje „náplň života“. Hned za ní je další psychologický důvod (22%) „uspokojení citových potřeb“. Na třetím místě

¹² ROZUM A CIT. *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. Praha 2007, s. 77

¹³ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha 2002, s. 12

(19%) je opět psychologický důvod z oblasti rodinného soužití „náplň a pouto manželství“. A dokonce i čtvrtý důvod je psychologický – „přiliv podnětů“, což znamená zábavu i radost s dítětem, obranu proti nudě apod.¹⁴

Šťastné manželství a rodinný život přispívají pocitu osobního štěstí, smysluplné minulosti, spokojené přítomnosti a nadějně budoucnosti.

Rodina odedávna plní důležité funkce v životě společnosti i v životě jednotlivce:

- Zajišťuje biologickou i sociální reprodukci člověka : narození dítěte, péči o ně, jeho socializaci, předávání tradic a hodnot předchozích generací.
- Je ekonomickou jednotkou.
- Poskytuje svým členům, dětem i dospělým ochranu a pomoc v každodenním životě a zvláště v zátěžových situacích, jako je nemoc, ohrožení jinými skupinami, přírodou, ekonomickými podmínkami apod.
- Kontroluje chování a jednání svých členů : v příznivém případě zajišťuje dodržování právních a morálních norem, v nepříznivých případech vede své členy k jednání podle vlastních, protispolečenských norem; ve specifických podmínkách nedemokratických států zmenšuje tlak makrosociálních podmínek na jedince, vytváří mu teritorium, ve kterém může „volně dýchat“.
- Dává svým členům důležité osobní vztahy, umožňuje společně prožívat radost i smutek, úzkost i uklidnění, přijímat péči a také ji poskytovat druhým.¹⁵

Rodinu tedy charakterizuje situace, kdy vychovatelé uspokojují psychické potřeby dítěte a kdy soužitím s dítětem jsou současně uspokojovány psychické potřeby jejich.¹⁶ Totéž platí pro pěstounské rodiny, protože pěstounská rodina tvoří určitou, byť specifickou, formu rodinného soužití.

¹⁴ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*, Praha 1989. s. 19

¹⁵ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha 2001, s. 60-61.

¹⁶ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha 1989, s. 24

1.3 Současná rodina z pohledu sociologie

Z Národní zprávy o rodině, kterou vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2004, je patrné, že při vzrůstajícím důrazu na roli jedince ve společnosti dochází k poklesu hodnoty přikládané rodině jako přirozenému základnímu článku sociálního celku. Výchova dětí je přes svůj nesporný význam pro společnost pojímána jako důsledek svobodného rozhodnutí rodičů a jejich preferencí, nikoli jako činnost prospěšná pro všechny. Za této situace se jeví zcela přirozené, že materiálně výrazně výhodnější je život bez dětí. Ve chvíli, kdy je ve společnosti veškeré jednání zaměřeno na jednotlivce, nikoli na rodinu, a rodina je chápána jako skupina jednotlivců, dochází tím zároveň k její diskriminaci jako jedné formy života před ostatními. Společenská indiference vůči faktu, zda jedinec vychovává či nevychovává děti spolu se vzrůstajícími náklady na dítě a dalšími faktory (snaha výrazně zvýšit životní úroveň rodiny, emancipace a růst vzdělání a kvalifikace žen) vede často k nutnosti zaměstnání obou rodičů, aniž by přitom byla zvýhodněna domácí péče o dítě jedním z rodičů nebo efektivně řešena otázkou různých forem vhodné denní péče nerodičovskou osobou. Tento stav je dlouhodobě nepříznivý, neboť jeho následkem je pokles porodnosti, a dokonce úbytek populace. Narůstající náklady spojené s výkonem přirozených funkcí rodiny současně zvyšují nároky na náhradní výkon těchto funkcí rodiny státem.¹⁷ Ale názor, že rodiny nemají děti kvůli nedostatku peněz, je zcela mylný. Vždyť během svého vývoje žil člověk převážně o hladu a v ohrožení. Klíčovým momentem může být hranice hladu. Podobně jako v době bídy mívají lidé nezdravě mnoho dětí a mají problém je uživit, tak za blahobytu jich mají naopak málo a na jedno dítě až nezdravě plýtvají materiálními prostředky.

Dalším palčivým problémem dnešních rodin je rozvodovost manželství, která způsobuje, že vysoké procento dětí je vychováváno v praktickém matriarchátu, v prostředí, kde hlavní autoritou je matka. Tento svět bez otců, bez svébytného mužského vzoru a autority je dalším destabilizujícím prvkem, který vede k rozpadání rodin a zvyšování vzdálenosti mezi rodinnými příslušníky a lidmi vůbec. V současnosti není řídkým jevem, že mnoho mladých lidí nedokáže

¹⁷ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní zpráva o rodině 2004*, s. 4-5

navázat stabilní a dlouhodobý partnerský vztah. Partneri zůstávají sami, žijí jako tzv. singles, což vlastně znamená vztah, kde není jistota nejen pro oba partnery, ale samozřejmě ani pro děti. Např. v roce 2003 bylo zatím uzavřeno historicky nejméně sňatků (necelých 49 tisíc).¹⁸

Rodina je tedy v dnešní době ohrožena mnoha faktory. Přesto pro všechny lidi platí, že rodina je sociální konstantou. Jestliže platí toto zjištění obecně, platí dvojnásob pro děti přicházející do pěstounské péče. Samy většinou prošly nefunkčními rodinnými vztahy a ani pěstounské rodiny nejsou vyňaty ze společenské atmosféry a podléhají ohrožení nestabilitou. Každý člověk má tytéž duševní, sociální a duchovní potřeby, které podle dané kultury dostávají jen trošku jinou podobu, ale které jsou naplňovány právě v rodině.¹⁹

1.4 Současná rodina z pohledu politologie

Veřejný zájem na podpoře rodiny se ve chvíli strukturálního znevýhodnění rodinného života oproti jiným formám života stává přirozeným podnětem pro vytváření rodinné politiky. Nehledě na relativně velkou rozmanitost definice tohoto pojmu, který vychází ze sociologie rodiny, lze rodinnou politiku chápat jako soubor činností a opatření státu (resp. orgánů veřejné moci), které vědomě směřují k uznání a podpoře výkonu rodinných funkcí ve společnosti včetně finanční i nefinanční kompenzace nákladů na ně vynaložených. Tato opatření nelze ohraničovat pouze dimenzí populační nebo sociální politiky. Populační politika se totiž vztahuje pouze k reprodukční funkci, zatímco sociálněpolitická opatření nejsou primárně zaměřena na institucionální podporu rodiny, ale na podporu konkrétních rodin a jejich členů ve stavu sociální nouze. Rodinnou politiku lze proto chápat jako komplexní systém podpory rodin nesměřující k upřednostnění jedné z jejich funkcí (např. populační), ale k posílení schopnosti rodin plnit všechny své přirozené funkce a dále je rozvíjet.²⁰

¹⁸ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Národní zpráva o rodině 2004, s.4-5

¹⁹ ŠTURMA, J. *Dítě potřebuje bezpodmínečnou lásku*. Časopis Nové Město 6/2007, s.8-9

²⁰ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní zpráva o rodině 2004*, s.5

Dlouhodobým celospolečenským cílem rodinné politiky je institucionální podpora zdravé rodiny a podpora zakládání rodin. Právě ohled na přirozené funkce rodiny a jejich význam pro společnost je trvalým východiskem státní politiky ve vztahu k rodinám. Jejím cílem by mělo být vytvoření takového prostředí, v němž nebude rodinný život znevýhodněn oproti ostatním formám života, a v němž zároveň budou existovat podmínky pro kvalitní výkon rodinných funkcí v jejich přirozeném prostředí.²¹

Charakteristickým prvkem rodinné politiky je průřezovost její agendy, která zasahuje do všech polí sociální politiky a do celé řady dalších politických oblastí. Zejména se přitom jedná o politiku daňovou, vzdělávací, zdravotní, bytovou, dopravní, azylovou a imigrační, a v neposlední řadě také o komplex nástrojů regionální a komunální politiky. Všechny tyto politiky bezprostředně ovlivňují život rodin a jejich opatření lze současně přizpůsobovat potřebám rodiny.²²

Každá ucelená rodinná politika se musí opírat o určitá ideová a etická východiska pevně určená na jedné straně hodnotami sdílenými kulturně-civilizačním prostorem, v němž se aplikují, na druhé straně pak i konkrétním postojem politické reprezentace. Prve zmíněná hodnotově-kulturně určená etická kritéria jsou trvalým základem pro jednání složek státní správy, samosprávy i občanské společnosti ve sféře rodiny. Jejich zdrojem je tradice evropského humanismu a úcty k člověku, lidské důstojnosti a svobody, tradice sociální a mezigenerační solidarity a v neposlední řadě také dědictví křesťanského pojetí rodiny jako základního článku společnosti. Konkrétní přístupy vycházející z těchto nadčasových hodnotových kořenů se pochopitelně v čase proměňují v závislosti na různých socioekonomických a kulturních faktorech. Ve dvacátém století se pod vlivem státně-kolektivistického a zároveň kulturně-individualistického vnímání sociální reality výrazně transformovala také role obecných etických východisek při formování opatření státu v oblasti rodiny. Tyto změny zasáhly politický přístup k rodinné politice, v němž se prosadil

²¹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní zpráva o rodině 2004*, s.5

²² Tamtéž, s.6

individualizující a atomizující přístup zaměřený na jednotlivce. Z politologického hlediska tedy můžeme zkonstatovat zproblematizované postavení rodiny ve společnosti. Pro pěstounské rodiny bývá charakteristický větší počet dětí, jsou větší než rodiny v jejich okolí. Jsou také finančně na státu závislejší. Šířící se individualismus naznačuje, že stát nemá přednostní pochopení pro potřeby těchto malých komunit. To přináší pěstounům často další typ starostí. Otázkou, již je třeba vyřešit, je, jaký přístup k určení cílové skupiny se stane určující v budoucím přístupu státu k rodinné politice.²³

1.5 Současná rodina z pohledu církve

Pro církev není rodina ideologickou nebo mocenskou otázkou, ale otázkou života. Člověk se stává obrazem Božím také skrze manželský svazek – o tom vydávají křesťané svědectví svým životem.

Manželství vyžaduje „skutečné povolání ke svatosti“. To je výzva papeže Benedikta XVI. na světovém setkání rodin ve Španělské Valencii v roce 2006. Na tomto setkání také zaznělo přání, aby děti mohly zakoušet více souladu a úcty, než neshod či lhostejnosti, protože láska mezi otcem a matkou dává dětem velikou jistotu a učí je kráse věrné a trvalé lásky a ukazuje jim tak, jaká je Boží láska k člověku.²⁴

Kdybychom si položili otázku : „Čím je rodina pro Boha?“ mohli bychom si odpovědět takto :

- Když Bůh stvořil svět, vytvořil rodinu.
- Když se Bůh stal člověkem, obklopil se rodinou.

²³ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní zpráva o rodině 2004*, s. 6

²⁴ COCCO, P. *Projev Benedikta XVI. na 5. světovém setkání rodin ve Valencii*. Časopis Nové Město 10/2006, s. 8-9

- Když Ježíš začal uskutečňovat své povolání a zjevil svou slávu, oslavoval právě založení rodiny²⁵.

Benedikt XVI. na 5.světovém setkání rodin ve Španělské Valencii řekl : „Žádný člověk si sám nedal život ani sám nezískal základní poznatky pro život. Rodina založená na nerozlučitelném manželství jednoho muže a jedné ženy vyjadřuje tuto dimenzi vztahu, synovskou a komunitární, a je prostředím, kde se člověk může důstojně narodit, růst a celkově rozvíjet. V této institucionální funkci prostředníka mezi jedincem a společností nemůže rodinu nic plně zastoupit.“²⁶

Vedle předávání víry a lásky k Pánu je jedním z největších úkolů rodiny formovat svobodné a odpovědné osoby. Pokud se rodina neuzavře do sebe, stává se opravdovým místem, ve které se učí, „že každý člověk je hoden lásky a že existuje hluboce univerzální bratrství mezi všemi lidskými bytostmi“.²⁷

Jako vzor pro rodinu předkládá církev nazaretskou rodinu. Mezi Marií, Ježíšem a Josefem byla tak hluboká vzájemná důvěra, že téměř nic po mnoho let neproniklo z jejich společného života navenek. Zároveň žádná rodina nebyla pro lidstvo tak otevřena. V církevním stanovisku vůči rodině mohou tedy pěstouni nalézat velkou ideovou oporu.

2 VÝVOJOVĚ PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA DĚTÍ OD NAROZENÍ DO DOSPĚLOSTI A PSYCHICKÁ DEPRIVACE JAKO NÁSLEDEK ŠPATNÉHO VÝVOJE

2.1 Děti od narození po předškolní věk

²⁵ Úryvek z projevu Ch. Lubichové na celosvětovém setkání rodin v roce 1981 v Římě, nepublikováno

²⁶ COCCO, P. *Projev Benedikta XVI. na 5. světovém setkání rodin ve Valencii*. Časopis Nové Město 10/2006, s.8-9

²⁷ COCCO, P. *Projev Benedikta XVI. na 5.světovém setkání rodin ve Valencii*. Časopis Nové Město 10/2006, s. 8-9

Bez dětí by lidstvo vyhynulo, proto jsou nadějí lidstva. Ve světě existují kulturní rozdíly, ale zároveň pro všechny lidi platí určité hodnoty. V naší kultuře, charakterizované vysokou technologií a určitým odcizením, to mají děti ve srovnání s kulturami přírodních národů, kde nejsou lidé tolik dotčení civilizací, těžší. Kupříkladu Indiánka v Peru nosí malé dítě v šátku na těle a téměř všechno dělá s ním. U nás v důsledku technologií a specializace se práce vzdálila z domova, otcové se vzdálili matkám, děti se vzdálily rodičům, a to přirozené sepětí, které charakterizuje to, co Marie Montesoriová nazývá „připravené prostředí“, se vytratilo a děti to mají opravdu těžší. Daleko hůře dosahují uspokojování svých oprávněných a základních potřeb, jako je především potřeba bezpodmínečné lásky, která se v útlém věku projevuje tím, že klíčová osoba – zpravidla matka- je dítěti k dispozici pro převážnou většinu času. Žena má také v tomto soužití náskok díky devíti měsícům těhotenství a hormonálnímu nastavení.²⁸

Úkolem prvních tří let života není jen naučit se mluvit nebo běhat, ale také získat základní důvěru ve svět. Komenský to nazýval hlubinou bezpečnosti. Je to vztah, do kterého je dítě ponořeno, je hlubinou, ve které je neseno. Proto je významná tělesná blízkost té klíčové osoby, to, že ji dítě slyší, že ji vidí, že se jí dotýká a že se dítě dotýká jí. Dítě se přesvědčuje, že svět je místo, kterému rozumí a které si spojuje s lidmi. Domov ztělesňují klíčové osoby kolem dítěte, které jsou s ním osudově svázány, na které se může spolehnout a které jsou mu k dispozici. Za normálních okolností je dítě vybaveno intuitivní schopností zjednat si potřebnou péči nebo pomoc svým pláčem či křikem. Dospělý člověk má vlohy i potřebu na dítě reagovat; dochází ke směně podnětů, která u dítěte vytvoří vědomí, že se na někoho může spolehnout, že „jeho“ lidé jsou mu nablízku, a proto nemá pocit opuštěnosti. Dítě si původně svou svébytnost, své hranice neuvědomuje, jeho osobnost není konstituována. Osobnost dítěte zprvu splývá v symbióze s klíčovou osobou, a právě skrze toto soužití se dítě postupně učí rozlišovat sebe a toho druhého. Aby se to mohlo naučit, musí být tou klíčovou

²⁸ ŠTURMA, J. *Dítě potřebuje bezpodmínečnou lásku*. Časopis Nové Město 6/2007, s. 8-9

osobou konstantní člověk. Mohou to být i dva lidé, ale v podstatě by to neměl být větší počet lidí, než kolik je jich v běžné rodině.²⁹

Tedy mezi základní psychické potřeby, které musí být v náležitě míře a v pravý vývojový čas uspokojeny, aby se dítě mohlo rozvíjet ve zdravou osobnost patří :

- Potřeba stimulace, tj. náležitého přívodu podnětů co do množství, kvality a proměnlivosti. Uspokojení této potřeby vede organismus dítěte k aktivitě.
- Potřeba smysluplného světa. Mají-li se z jednotlivých podnětů stát poznatky a zkušenosti, musí být v těchto podnětech nějaký řád, smysl. Uspokojení této potřeby umožňuje dítěti učit se, nabývat zkušenosti, přizpůsobovat se životním podmínkám, osvojovat si účelně pracovní postupy i strategie společenského chování apod.
- Potřeba životní jistoty. Uspokojení této potřeby zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí a umožňuje mu cílevědomou aktivitu poznávací, pracovní i společenskou. Je naplňován především v mezilidských citových vztazích.
- Potřeba pozitivní identity, vlastního „já“. Znamená pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty. Opakem identity je anonymita. Patříčná sebeúcta i patřičné sebevědomí jsou podmínkou uspokojivého zařazení ve společnosti.
- Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy. Umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života. Ztráta životní perspektivy (uzavřená budoucnost) vede k zoufalství.³⁰

Psychická deprivace je psychický stav, který je výsledkem dlouhodobého neuspokojování uvedených základních psychických potřeb. Tyto potřeby nejsou omezeny pouze na dětský věk, ale působí prakticky v celém lidském životě až do stáří. Je známo, že uspokojování potřeb dospělého člověka se do značné míry děje právě soužitím s dětmi.³¹

²⁹ ŠTURMA, J. *Dítě potřebuje bezpodmínečnou lásku*. Časopis Nové Město 6/2007, s. 8-9

³⁰ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha 2001, s. 225-228

³¹ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha 2002, s. 86

Všechny tyto potřeby dítěte nemohou být uspokojovány ani v sebelépe vedeném dětském domově, ovšem ani v mnohých rodinách, v nichž rodiče své děti zanedbávají, ubližují jim, ponižují je nebo dokonce týrají. Projevy psychické deprivace jsou velmi četné a mnohotvárné. U dětí útlého věku, tedy do tří let, se deprivace projevuje opožděním celého psychomotorického vývoje. Nápadná je povrchnost a nediferencovanost citů a sociálních vztahů, chudší duševní obzor, nezúčastněná nebo rozmrzelá nálada, nedětsky vážný výraz. Citlivým ukazatelem deprivace je řeč. Předpokladem normálního vývoje řeči u kojenců a batolat je totiž individuální kontakt s matkou a s dalšími blízkými osobami, kladné citové ladění a smysluplnost okolního světa. V ústavní péči, hlavně při změnách prostředí, jsou tyto předpoklady omezeny. Ve výrazné rodinné deprivace situaci, až izolaci, mohou chybět úplně. Děti přicházející do náhradní rodinné péče mívají vývoj řeči v různé míře opožděný. Úroveň jejich řeči nelze posoudit přirovnáním k dětem nižšího věku. Např. šestileté dítě odňaté z velmi špatné rodiny nemluví jako dítě tříleté, chybí mu spontaneita, typické kladení otázek, nezná zdvořilosti, mazlivá slůvka atd. Řeč dětí v dobré rodině má sdělovací, komunikativní funkci a ta je předpokladem celkové zdárné funkčnosti rodiny. V předškolním věku přetrvává u deprivovaných dětí povrchnost citových vztahů. Potřeba někomu patřit je výrazná – děti se upínají na sestry nebo na vychovatelky. Dožadují se „nové maminky“, nebo si idealizují své rodiče, na které si nepamatují, nebo s nimiž nic dobrého neprožily. U hluboce deprivovaných dětí – z velmi špatných rodin- se projevuje značné opoždění řeči, jejich řeč není někdy rozvinuta až do pěti let. Deprivované děti z dětských domovů i s dysfunkčních rodin nebývají většinou zralé pro školu, a proto se jim odkládá školní docházka.³²

Děti v tomto věkovém období tedy potřebují co nejvíce výlučné lásky a péče od svého okolí. Pakliže se jim toho nedostává vede to k vážnému psychickému poškození, jako např. k deprivaci. Proto je důležité, aby děti, které jsou vhodné

³² MATEJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha 2002, s. 85-86

k umístění do náhradní rodinné péče byly umisťovány do vhodných rodin co nejdříve a měly možnost správně se vyvíjet.

2.2 Děti v mladším školním věku

Vstup dítěte do školy představuje velkou změnu v životě dítěte. Z hlediska tělesného vývoje je závažné především značné omezení pohybu a pobytu na čerstvém vzduchu, dítě je v kolektivu vystaveno mnoha infekčním nákazám, velké zátěži a únavě. Školní práce pro dítě znamená namáhavou a únavnou práci, která klade velké nároky na nevyzrálou nervovou soustavu, smyslové vnímání, abstraktní myšlení atd. Důsledkem soustavného pracovního vytížení je únava. Jedním z typických projevů únavy je nechuť pokračovat v práci a nutnost překonávat tuto nechuť vede k duševnímu napětí. Určitý duševní otřes prožívá při vstupu do školy každé dítě. Zhoršená adaptace na školní prostředí bývá často spojena se zhoršením tělesného a zdravotního stavu. Prevence těchto obtíží spočívá především ve správné volbě začátku školní docházky podle individuální zralosti dítěte. Po vstupu dítěte do školy se systematicky zlepšuje veškerá psychická činnost pod vlivem soustavného a cílevědomého vzdělávacího a výchovného působení. Zlepšuje se smyslové vnímání, rozvíjí se paměť, myšlení i řeč. Pozvolna se buduje systém obecných pojmů, který je výsledkem rozvíjející se schopnosti analýzy a syntézy, indukce a dedukce. Rozšiřuje se oblast zkušeností, které zvětšují kombinační možnosti. Zlepšuje se schopnost koncentrace. Speciální zájmy se v tomto věku ještě příliš neobjevují. Předměty zájmů se často střídají. V průběhu mladšího školního věku se zájmy stávají stálejšími, děti začínají dělat sbírky, začínají se specializovat. Zájmy chlapců v porovnání s dívkami se vyvíjejí odlišně. Ve vývoji řeči pokračuje proces intelektualizace řeči. Ve školním období v souvislosti s rozvojem myšlení je tento proces obzvláště intenzivní. Přistupuje i školní zátěž. Na začátku tohoto věku není dítě ještě schopno své city skrývat. Postupem času rozumová stránka jeho psychiky nabývá převahy nad jeho citlivostí a nastupuje větší kontrola citových projevů. V tomto věku nabývá na významu výchova k plánovitosti, rozhodnosti, schopnosti překonávat překážky a

kladení vzdálenějších cílů. Začíná se utvářet určitý charakter a osobnost s individuálními vlastnostmi.³³

Ve školním věku mají téměř všechny deprivované děti horší prospěch, než odpovídá jejich skutečným intelektovým schopnostem. Tato skutečnost se nedá vysvětlit jen zanedbaností ve špatných rodinách. I děti z dětských domovů, které jsou v mimoškolní době v péči pedagogicky vzdělaných vychovatelů, projevují tento rys, stejně jako menší motivaci pro učení. Výrazněji deprivované děti jsou proto někdy nesprávně navrhovány do praktických škol (dříve zvláštní školy), i když mají intelektové dispozice v normě.³⁴

Děti, které jsou v mladším školním věku v nefunkčních rodinách nebo v ústavní péči, jsou ohroženy především ve svém citovém rozvoji a v rozvoji svých intelektových schopností. Vzhledem k tomu, jak je důležitý úspěšný start do školy, je potřeba, aby děti byly opět co nejdříve umístovány do náhradních rodin. Také je důležité, aby náhradní rodiny spolupracovaly s odborníky z pedagogicko – psychologických poraden. Vhodná katecheze dětí v tomto období může velmi dobře ovlivnit psychiku dětí.

2.3 Starší školní věk

Starší školní věk se obvykle počítá od dvanáctého roku. Vývoj v tomto období je silně ovlivněn probíhající pubertou. Dívky dokončují prepubertu a vstupuje do fáze puberty. U chlapců začíná teprve fáze prepuberty. Psychomotorický vývoj vstupuje do konečných fází. . Logická paměť se stává významnější než paměť mechanická. Analytické a syntetické schopnosti, abstrakce a logické uvažování se v podstatě neliší od myšlení dospělých. Velmi vyspělé rozumové schopnosti jsou však ovládané nevyrovnanou osobností, která prochází pubertálním vývojem. Starší školní věk je charakterizovaný neklidem, rozporností, přecitlivělostí, labilitou nálad a impulsivností, což je odrazem náhlých hormonálních změn

³³ ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha 2001, s. 228-231

³⁴ MATEJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha 2002, s. 86

v souvislosti s pubertálním vývojem. Výkyvy nálad a obtíže v koncentraci mají mnohdy za následek výkyvy ve školní práci a zhoršení prospěchu. Záporné emoce jsou často překonávány vzpurností, odmítáním a projevy nesouhlasu. Proto se také toto období také nazývá obdobím druhého vzdoru. Sociální vývoj je určován začleněním do kolektivu, mimoškolních organizací a zájmových činností. Charakteristické jsou oddělené chlapecké a dívčí skupiny. V kolektivu se dítě seznamuje s konkurencí, navazuje přátelství, vyvíjí se zde mravní cítění. Nastává uvolnění ze závislosti na rodičích, navazování trvalejších vztahů, nejprve vztahy se stejným pohlavím, později vztahy k opačnému pohlaví.³⁵

Deprivované děti mají časté výkyvy chování a to zvláště v sociálním styku. Po traumatizujících zážitcích v nefunkční rodině a po zpretrhání všech vztahů v důsledku změn prostředí se mohou u těchto dětí objevit neurotické potíže, prohlubuje se citová otupělost a nedůvěra k lidem, někdy také agresivita.³⁶

Toto období většinou provází bouřlivé výkyvy nálad a rychlé změny názorů u všech jedinců. Proto je toto období psychicky náročné nejen pro děti samotné, ale i pro jejich rodiče. Často se stává, že děti v nových rodinách silně vzdorují náhradním rodičům a mají tendenci idealizovat si svou původní rodinu. Výjimkou nejsou ani útky z rodin a experimentování s drogami. Náhradní rodiny často potřebují pomoc odborníků (psychologické poradny, krizová centra apod.). V rodinné katechezi jsou velmi účinná křesťanská společenství, ve kterých se děti mohou ztotožnit s názory svých vrstevníků a přijmout od nich kladné názory, které nechtějí přijmout od rodičů.

2.4 Pubescence, adolescence

Období adolescence začíná dosažením patnáctého roku a končí v osmnácti letech. V adolescenci je v podstatě již dosaženo pohlavní dospělosti. Dokončují se pubertální změny ve fázi postpuberty. Všechny formy myšlení charakteristické

³⁵ SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové 2005, s. 46-47

³⁶ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha 2002, s. 86

pro dospělost jsou již vyvinuty. K rozvinutému základu rozumových schopností se přidávají zkušenosti, dovednosti a individuální projevy. V psychomotorickém vývoji nastává v adolescenci pozvolné uklidnění. Po delší etapě bohaté diferenciaci v prepubertě a v pubertě dospělý vývoj ke stadiu integrace, v němž se jednotlivé složky znovu formují v harmonickou psychickou strukturu. Z období puberty přetrvává rozkolísanost citového stavu. Nálad a afekty přicházejí stále ještě ve značné intenzitě, a mladiství jsou proto emocionálně labilní. Období citové nevyrovnanosti netrvá u všech stejně dlouho. Někdy končí s dosažením tělesné zralosti, jindy se protáhne až do období dospělosti. Jednou z příčin nevyrovnanosti, která vrcholí v pubertě, je náhlý vzrůst sexuálních podnětů. Toto období je velmi významné, neboť v jeho průběhu se vytváří citová náplň vztahu mezi mužem a ženou. V adolescenci se vytváří soustava mravních hodnot, která má velký význam pro dozrávání osobnosti. Období adolescence je obdobím přípravy na budoucí povolání. Z toho vyplývá, že jedinec ještě není sociálně zralý. Do popředí vystupuje snaha po samostatnosti a přirozené uvolňování ze závislosti na rodičích. Objevuje se kritičnost vůči rodičům a společnosti. Adolescence je období života, během něhož mládež hledá vlastní totožnost, formuje svoji odlišnost od ostatních a vytváří svůj vztah ke společnosti.³⁷

Různé problémy sociální adaptace se objevují často u těch pubescentů a adolescentů, v jejichž výchově se již dříve vyskytly závady jako citová deprivace, nedůsledná, nejednotná, příliš povolná nebo autoritativní výchova. Hrubé narušení společenské adaptace se projevuje jako poruchy chování (alkoholismus, toxikomanie, delikvence, sebevražednost). V pubertálním a adolescentním věku se projevují důsledky prožité deprivace situace ve vztahu ke kolektivu, v sociálním začleňování (nespokojenost se sociální pozicí, neadekvátní sebehodnocení), dále to bývá posunutá hierarchie hodnot, nežádoucí rysy charakteru atd.³⁸

³⁷ SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové 2005, s. 48-51

³⁸ MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha 2002, s.86

Mládež v tomto období hledá svoji identitu a je velmi ovlivněna různými idoly ve společnosti. Mohou to být idoly pozitivní i negativní. Když mají mladí lidé v tomto věku možnost prožívat svoji víru v nějakém společenství, vytváří tím např. svoji hierarchii hodnot. Proto by se v tomto období měla katecheze zaměřit např. na farní společenství, různá křesťanská společenství apod.

3 RODINNÁ KATECHEZE

- **Vytváření důvěry**

V této kapitole vycházím z úvah doc.PhDr. L. Muchové Ph.D. o náboženské socializaci (MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. Olomouc: MATICE CYRILOMETODĚJSKÁ, 1994, ISBN neuvedeno.) Vybírám čtyři prvky, které pro rodinnou katechezi považuji za rozhodující. Při jejich charakteristice však vycházím z vlastních zkušeností s rodinnou katechezí.

Důvěru k rodičům si děti získávají každodenními zkušenostmi obětavé a nezištné lásky rodičů k dětem a vzájemné lásky mezi rodiči, ve které děti vyrůstají a rozvíjejí svoji vlastní osobnost. Tato láska v rodině má své základy, své silné kořeny, které jsou zasazeny v Bohu. Jedna ze základních zkušeností, kterou si děti mohou od svých rodičů nevědomky osvojit, je žebříček hodnot. Křesťanští rodiče mají na prvním místě Boha, a tak i děti se učí mít Boha na prvním místě svého života. Často bývá největší autoritou v rodině otec. Když děti vidí, že jejich otec si kleká před Bohem, Bohu předkládá své chvály a své prosby, stává se Bůh pro ně také nejvyšší autoritou. Proto je dobré, aby byly v rodině zavedeny chvíle společné modlitby, ve které všichni členové předkládají Bohu své touhy, potřeby a společně Bohu děkují. Aby mohli křesťanští rodiče svým dětem předávat víru, musí víru nejprve sami uchopit a ve své vlastní víře růst. Děti více vnímají to, co se dělá, než to, co se říká. Pro vytváření důvěry je potřeba, aby víra rodičů nebyla pouze prázdnou formou, ale aby se rodiče s dětmi rozdělili o své zkušenosti, které

s Bohem udělali. Důležité je také nemoralizovat. Moralizuje ten, kdo doma nezažil paprsek lásky.

- **Vytváření prostoru pro svobodu a iniciativu**

Častým trendem dnešní doby je „vše pro dítě“. Dítě se stává skutečným středem rodiny. Je hodnotou přesahující vztahy přirozeného řádu ; vztahy rodičů k sobě navzájem i vztah v nadpřirozeném řádu, tedy k Bohu. To způsobuje nesvobodu jak dítěte, tak i rodičů. Ale dítě je dar, který jsme od Boha obdrželi, máme za něj zodpovědnost, a tento dar si nemůžeme přivlastňovat, jinak bychom dítě zotročili do svých vlastních plánů a představ. Rodiče musí vždy respektovat vývojová stádia dítěte, protože je ve svých potřebách snadno zranitelné. Podle Z. Matějčka a J.Langmeiera existuje pět životních potřeb :

- Potřeba určitého množství nových, přitažlivých a kvalitních podnětů, které ovšem nesmí dítě přehltnout.
- Potřeba určité stálosti řádu a smyslu. Řád vytváří návyky a dodává jistotu nejen v životě, ale i ve víře.
- Potřeba emocionálních a sociálních vztahů. Vztahy, které se vytvářejí nejen v rodině, ale např. i v různých křesťanských společenstvích, a které pomáhají dítěti vytvářet si vztah k Bohu.
- Potřeba společenského uplatnění a své vlastní hodnoty ve společnosti.
- Potřeba otevřené budoucnosti a životní perspektivy.

Rodiče pomáhají dětem tyto potřeby naplňovat, a to tím, že jsou dítěti nablízku, připraveni vždy dítě vyslechnout, pomoci mu svou zkušeností nebo radou, ale bez toho, že by potlačovali jeho vlastní iniciativu. K tomu, aby toho byli rodiče schopní, je potřeba dbát na rodinnou kulturu. Můžeme si položit několik otázek :

- Jak si povídáme nebo si vzájemně nasloucháme?
- Jak nakládáme s médii : jak sledujeme TV nebo PC?
- Jak trávíme volný čas?
- Jak spolu tvoříme?
- Jak slavíme?

- Jak spolu stolujeme?

- **Společné slavení**

Ve všedních dnech, kdy v rodině neoslavujeme žádné narozeniny nebo jmeniny (těch se slavení týká především), bychom se měli alespoň jednou denně sejt u jednoho stolu. Společné stolování je výbornou příležitostí ke vzájemnému sdělování si všech radostí i starostí jednotlivých členů rodiny. Naplněný žaludek vytváří člověku už sám o sobě příjemný pocit a vzájemné sdílení blízkých lidí tento pocit ještě umocňuje. Společný stůl se stává „oltářem“, na kterém probíhá hostina. Takovéto slavení, kterého se děti zúčastňují, vede děti k lepšímu pochopení liturgie slavení. Důležitá je kultura stolování. Když je při společném stolování puštěná televize nebo počítač, nemůžeme mluvit o slavení.

Také rodinná oslava jmenin nebo narozenin je velmi důležitá. Zvláště pro děti, které jsou do rodiny přijaty. Při oslavě mohou zakusit svoji důležitost v rodině, radost druhých z jejich přítomnosti v rodině a hřejivý pocit štěstí, kterého se jim v ústavu nebo v původních rodinách často nedostávalo. Je dobré udělat přijatým dětem oslavu narozenin dvakrát. Jednou v den, kdy se narodily, a podruhé v den, kdy byly přijaty do nové rodiny. Tím se zdůrazní radost z jejich přijetí. Pokud dítě zakusí takovéto zkušenosti, iniciativně to bude předávat i ve své vlastní rodině.

- **Přítomnost křesťanských symbolů**

Symbyoly spoluvytvářejí v rodině atmosféru důvěry a proniká jimi do všedního života rodiny posvátný charakter. Např. rozsvícená svíčka na jídelním stole při společné večeři může navozovat posvátnou atmosféru. Nebo když dítě odchází do školy poté, co mu jeden z rodičů dal křížek na čelo, navozuje to dítěti pocit bezpečí a lásky od žehnajícího rodiče. Mezi další křesťanské symbyoly patří žehnání pokrmů, zejména chleba. Rodiče tak mohou děti vychovávat k vědomí, že jídlo je Boží dar, se kterým se nesmí plýtvat a naopak za který v modlitbě prosíme a také děkujeme.

PRAKTICKÁ ČÁST

VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

4.1 Údaje o výzkumném šetření

Cíle výzkumného šetření : Ve výzkumném šetření bylo mým cílem zjistit, zda děti přijaté do náhradní rodinné péče mají ve svém vývoji specifické problémy týkající se jejich psychického vývoje a morální oblasti. Dále jsem chtěla zjistit, zda jejich náhradní rodiče používají ve výchově při řešení těchto specifických problémů např. didaktické metody, rady odborníků apod. a v případě, že ano, jaká je jejich úspěšnost. Dále jsem chtěla zjistit, jak nejčastěji probíhá rodinná katecheze dětí v náhradní rodinné péči a zda náhradní rodiče využívají v katechezi pomoc církve, křesťanských společenství, nějakých didaktických metod, pomůcek apod.

Výzkumné otázky :

- Mají děti v náhradní rodinné péči specifické problémy ve svém psychickém vývoji a v oblasti morálky?
- Mají náhradní rodiče možnost při řešení těchto specifických problémů, možnost nějaké odborné pomoci, didaktických metod apod.?
- Probíhá v náhradních rodinách systematická rodinná katecheze?
- Využívají náhradní rodiče v rodinné katechezi pomoci „zvenčí“, např. církve, farních a jiných křesťanských společenství? A jaká je jejich úspěšnost?
- Mají náhradní rodiče k dispozici při rodinné katechezi nějakou didaktickou metodu nebo pomůcku, která by byla specificky zaměřena na tyto děti?

Typ výzkumného šetření : Analýza řízených rozhovorů v kombinaci s kvantitativní analýzou vybraných charakteristik.

Cílová skupina : Sedm pěstounských rodin z jihočeského regionu, které mi byly doporučeny Mgr. Veselou z Krajského úřadu – Jihočeský kraj, odbor sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Charakteristika výzkumného vzorku

1. rodina je ze Strakonicka. Mají dvě vlastní děti, z nichž jedno bydlí již mimo rodinu. V pěstounské péči mají nyní šest dětí ve věku 9,10,15,16,16,17 let a jeden pěstounský syn, kterému je již 21 let, s nimi bydlí ve stejné domácnosti. Jedna dívka, která u nich byla v pěstounské péči, je vdaná a bydlí mimo pěstounskou rodinu. Všechny děti, které si brali do pěstounské péče, byly v batolecím věku.

2. rodina je z Vimperska. V této rodině mají šest vlastních dětí, z nichž tři již mají vlastní rodiny. V pěstounské péči měla tato rodina sedm dětí, z nichž jeden chlapec žije mimo rodinu. Děti jsou ve věku 12,12,14,14,18,20,22 let. Nejstarší, dvaadvacetiletý chlapec z pěstounské péče, žije již mimo rodinu. Tato rodina si brala do pěstounské péče děti jak v předškolním věku (jedno dítě), tak v mladším školním věku (tři děti) a starším školním věku (tři děti).

3. rodina je také z Vimperska. Mají tři děti vlastní a jedno dítě, ve věku 4 let, v pěstounské péči. Dítě do pěstounské péče si brali před půl rokem.

4. rodina je z Třeboňska. Tato rodina je nejpočetnější. Měla pět vlastních dětí, které jsou již dospělé a mají vlastní rodiny. Do pěstounské rodiny si postupně vzali 15 dětí. Většina z těchto dětí jsou nyní již dospělí a mají své vlastní rodiny nebo žijí mimo pěstounskou rodinu. V současnosti žije v této rodině šest dětí ve věku 14,16,20,21,22 a 25 let. Jeden chlapec byl osvojen. Z těchto patnácti dětí byly dvě děti v předškolním věku, když přišly do rodiny, a ostatní byly v mladším školním věku (5 dětí) a ve starším školním věku (8 dětí).

5. rodina je z Budějovicka. Tato rodina má tři vlastní děti a pět dětí v pěstounské péči. Jedna vlastní dcera má od narození těžké zdravotní postižení. V pěstounské péči mají děti ve věku 13,14,17, 20 a 22. Tři děti si brali do pěstounské péče v předškolním věku a dvě v mladším školním věku.

6. rodina je z Prachaticka. Tato rodina má dvě děti vlastní, ale nyní již dospělé, které žijí mimo rodinu, a sedm dětí v pěstounské péči. Tyto děti jsou ve věku 10,12,13 15,15,18 a 20 let. Všechny děti v pěstounské péči jsou ještě doma. Jednoho chlapce si brali do pěstounské péče v batolecím věku, tři v předškolním věku, dvě děti v mladším školním věku a jednoho chlapce ve starším školním věku.

7. rodina je z Třebońska. V rodině žije šest dětí. Tři vlastní a tři v pěstounské péči ve věku 7, 8, a 17 let. Dvě děti přišly do rodiny v batolecím věku a jedno dítě v předškolním věku.

Technika dotazování : Standardizované dotazování formou rozhovoru.

Termín konání výzkumu : Březen – duben 2009.

Metoda výzkumného šetření : Realizace řízených rozhovorů a jejich analýza.

Rodinám jsem položila tyto otázky pro řízený rozhovor :

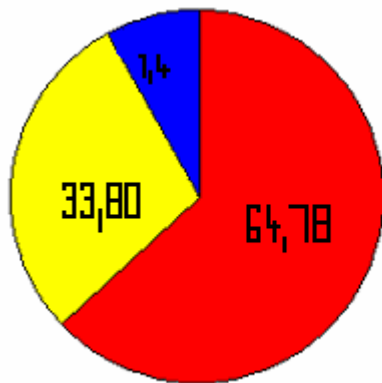
- Kolik dětí ve vaší rodině je vlastních a kolik přijatých? O jaký druh náhradní rodinné péče se jedná? Kolik bylo dětem let, když jste je přijali do rodiny? Kolik jich s vámi žije ve společné domácnosti? Kolik dětí již odešlo do vlastního života? Udržují s vámi děti, které odešly, kontakt? Kolik máte dětí jiného etnika?
- Mají vaše přijaté děti nějaké potíže, např. poruchy učení, poruchy pozornosti, hyperaktivitu, poruchy chování, častou nemocnost, nadměrnou úzkost, těžké zdravotní postižení a jiné? Využili jste někdy při řešení těchto potíží odbornou pomoc? S jakými výchovnými problémy jste se ve vaší rodině u svěřených dětí nejvíce setkávali? Využili jste při řešení výchovných problémů nějakou odbornou pomoc?
- Jste praktikující křesťanská rodina? Praktikují přijaté děti ve vaší rodině křesťanskou víru? Měli jste při předávání vaší víry přijatým dětem nějaké potíže? Jak probíhala ve vaší rodině rodinná katecheze? Pomáhal vám někdo v rodinné katechezi?

- Jaké svátosti přijaly vaše svěřené děti? Navštěvují vaše svěřené děti nějaké křesťanské společenství? Jaký vliv mělo křesťanské společenství na svěřené děti? Kolik dětí, které již z rodiny odešly, dál praktikují křesťanskou víru?

Při řízených rozhovorech jsem si všímala, které údaje jsou shodné pro více rodin. Tyto informace jsem pak analyzovala v kombinaci s kvantitativní analýzou vybraných charakteristik.

4.2 Vyhodnocení jednotlivých otázek řízených rozhovorů

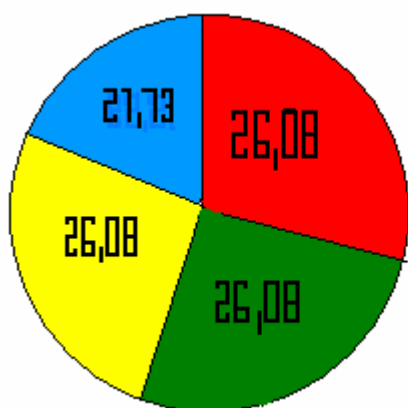
Graf č. 1 : Celkové množství dětí ve sledovaných rodinách. Údaje jsou uvedeny v %.

■ Děti v pěstounské péči ■ Děti vlastní ■ Dítě v osvojení

Z grafu je patrné, že počet dětí přijatých do rodin, převládá nad počtem dětí vlastních. Přesto se přijaté děti přizpůsobují v rodinách zvykům a tradicím, které jsou v rodinách dané a které vlastní děti automaticky přijímají za své. Např. návštěvy nedělních bohoslužeb, společná modlitba v rodině apod.

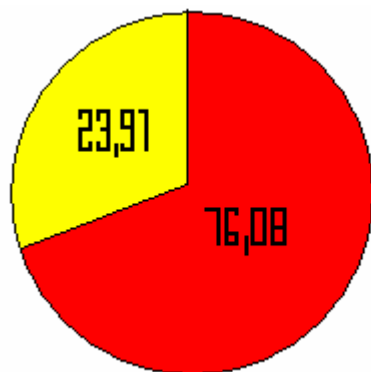
Graf. č.2 : V jakém věkovém období přicházely děti do náhradních rodin. Údaje jsou opět uvedeny v %.

- Děti v batolecím věku
- Děti v předškolním věku
- Děti v mladším školním věku
- Děti ve starším školním věku

Z tohoto grafu č. 2 je patrné, že děti přicházely do rodin ve všech věkových obdobích přibližně stejně.

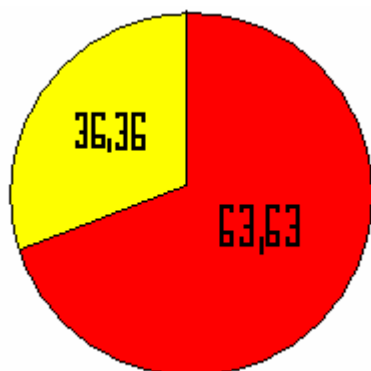
Graf č. 3 : Znázorňuje počet dětí žijících v současnosti ve sledovaných rodinách a počet dětí, které tyto rodiny již opustily. Údaje jsou uvedeny v %.

- Děti žijící v současnosti ve sledovaných náhradních rodinách
- Děti, které ze sledovaných rodin již odešly do vlastního života

Ze sedmi sledovaných rodin odešlo do samostatného, na náhradních rodičích nezávislého života, 11 dětí. Jedná se o tři rodiny. V ostatních čtyřech rodinách jsou přijaté děti ve společné domácnosti s náhradními rodiči.

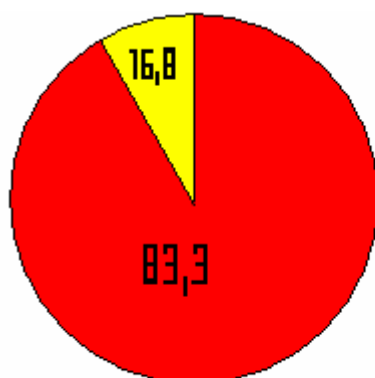
Graf č. 4 : Znázorňuje kolik dětí, které již odešly z náhradních rodin, udržuje kontakt s náhradními rodiči a kolik dětí kontakt přerušilo. Údaje jsou uvedeny v %.

- Děti, které odešly z náhradní rodiny a udržují s náhradními rodiči nadále kontakt.
- Děti, které odešly z náhradní rodiny a s náhradními rodiči kontakt neudržují

Z těchto sedmi sledovaných rodin odešlo do samostatného, na bývalých pěstunech nezávislého života, 11 osob. Z tohoto grafu, je patrné, že přibližně dvě třetiny dětí kontakt s náhradními rodiči udržuje a jedna třetina dětí kontakt s náhradními rodiči neudržuje.

Graf č. 5 : Znázorňuje jakého etnika jsou přijaté děti ve sledovaných náhradních rodinách. Údaje jsou opět uvedeny v %.

- Děti stejného etnika jako jejich náhradní rodiče
- Děti jiného etnika než jsou jejich náhradní rodiče

Graf č.5 ukazuje, že dětí jiného etnika než jsou jejich náhradní rodiče je výrazně méně, než dětí stejného etnika.

Tabulka č. 1 : Znázorňuje odpovědi na otázku, se kterými potížemi spojenými s dětskou psychikou se sledované rodiny u svěřených dětí nejvíce setkávaly. (údaje jsou v %).

Poruchy pozornosti	32	23	45
Poruchy učení	32	21	47
Hyperaktivita	31	13	56
Poruchy chování	38	30	32
Častá nemocnost	22	12	66
Nadměrná úzkostnost	18	5	77
Těžké zdravotní postižení	15	6	79

■ Ano, jedno dítě
 ■ Ano, více dětí
 ■ Žádné dítě

Tyto četnosti znamenají, že náhradní rodiny mají nejen nadprůměrný počet dětí, ale často se starají o děti, které trpí nějakými handicapy. Potvrdilo se, že výchova svěřených dětí klade v tomto ohledu na náhradní rodiče značné nároky, a to nejenom z důvodu poměrně časté existence poruch a potíží u dětí v náhradní rodinné péči, ale zejména pro několikanásobnou kombinaci handicapů dětí nebo souběžný výskyt stejných problémů, se kterými se náhradní rodiče musejí vyrovnávat u více dětí najednou.

Pouze jedna rodina vychovává dítě, které nemá žádný handicap, zbývající rodiny se potýkají u svěřených dětí s vícečetnými poruchami a problémy. K nejčastějším potížím dětí patří hyperaktivita a poruchy pozornosti a chování. Relativně nejméně časté jsou těžké zdravotní postižení a problémy spojené s nadměrnou úzkostí.

Další moje otázka směřovala k tomu, jakou pomoc náhradní rodiny vyhledaly při řešení těchto psychických potíží svěřených dětí. Šest rodin ze sedmi sledovaných

vedly, že navštívily nebo nadále navštěvují pedagogicko-psychologickou poradnu. Čtyři rodiny se nejméně dvakrát do roka scházejí s jinými pěstounskými rodinami, kde si navzájem předávají zkušenosti mezi sebou. Tato setkání organizuje Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Krajského úřadu v Českých Budějovicích. Tyto čtyři rodiny uvedly, že tato setkání jsou pro ně velkým přínosem.

Tabulka č. 2 : Ukazuje, se kterou situací z oblasti morálky se náhradní rodiče u svých svěřených dětí nejčastěji setkali. (údaje jsou v %).

Lhaní	12	72	16
Krádeže	35	21	44
Záškoláctví	25	15	60
Agresivita	38	22	40
Sebepoškozování	16	11	73

■ Ano, jedno dítě ■ Ano, více dětí ■ Ne

Jak je z tabulky patrné, problémy v oblasti morálky jsou u svěřených dětí značné. Proto moje další otázka směřovala k tomu, zdali hledali náhradní rodiče nějakou pomoc při řešení těchto problémů.

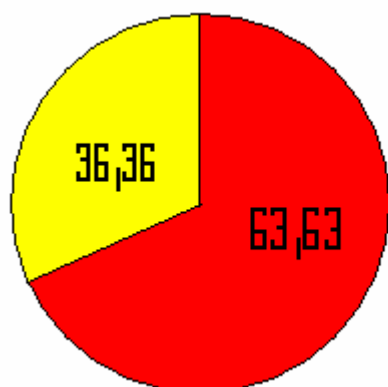
1. rodina odpověděla takto : „ My jsme se se svými problémy obrátili na odborníky z pedagogické poradny a zároveň jsme v úzkém kontaktu s ostatními pěstouny, kteří nám pomáhají. Bohužel jedno děvče z našeho domova odešlo a přerušilo s námi veškeré kontakty.“

2. rodina odpověděla takto : „ Když se u dětí objevily tyto problémy, hledali jsme radu u zkušenějších pěstounů. Své problémy jsme také svěřili našemu duchovnímu otci a zpovědníkovi v naší farnosti, který naše děti zná. Děti začaly chodit do farního sboru a aktivně se zapojovaly do farních aktivit. Od té doby se potíže výrazně zmenšily.“

3. rodina uvedla, že potíže se svěřeným dítětem nemá.
 4. rodina odpověděla takto : „ My patříme k nejstarším pěstounům v tomto kraji. Proto většina náhradních rodin přichází spíše pro radu k nám. Když procházely naše děti nějakou morální krizí, většinou jsme hledali útěchu a pomoc v křesťanském společenství, ve kterém se s ostatními rodinami scházíme už léta. Hodně nám pomáhaly naše biologické děti, které s námi vše prožívaly, a několikrát pomohlo, že těmto „problémovým“ dětem domluvily. Takže nám nejvíce pomohla vlastní rodina, ostatní příbuzní a rodiny z křesťanského společenství.“
 5. rodina uvedla, že se svými starostmi se pravidelně obracejí na odborníky z oddělení náhradní rodinné péče.
 6. rodina uvedla, že se snaží problémy řešit sami, ve vlastní rodině. Přesto pěstounka uvedla, že duchovní pomoc a radu čerpá ze své církve.
 7. rodina uvedla, že jejich problémy ještě nejsou tak velké, aby je nestačily vyřešit ve své vlastní rodině, a o pomoci „zvenčí“ zatím neuvažují.
- Z odpovědí je patrné, že většina rodin vyhledává pomoc i mimo vlastní rodinu. Pomoci může jak předávání zkušeností mezi náhradními rodinami, tak duchovní vedení ve farnostech a křesťanská společenství. V neposlední řadě náhradním rodičům pomáhají i odborníci z pedagogických poraden.

Další mé šetření se týkalo katecheze. Všechny rodiny uvedly, že přijaté děti se svými náhradními rodiči praktikují svoji víru, např. přijaly křest a další svátosti, pravidelně navštěvují nedělní bohoslužby. Následující graf ukazuje, kolik dětí, které již z rodin odešly, dál praktikuje svoji víru a kolik ne.

Graf č. 6 : (údaje jsou v %)

■ Děti, které z rodin již odešly a dál praktikují svoji víru

■ Děti, které z rodin již odešly a svoji víru nyní nepraktikují

Z grafu je patrné, že předávání víry v náhradních rodinách je úspěšné ze dvou třetin.

Dále mě zajímalo, zda měly rodiny s předáváním víry nějaké potíže. Všechny rodiny uvedly, že s tím výrazné potíže neměly.

Na otázku : „ Jak probíhá ve vaší rodině katecheze?“ odpověděly rodiny takto :

1. rodina : „ Žádnou zvláštní katechezi v rodině neděláme. Podle tradice v naší rodině slavíme různé liturgické svátky (např. Vánoce, Velikonoce). Když se nás naše přijaté děti z této oblasti na něco zeptají, odpovíme jim podle našich znalostí nebo je odkážeme na odpověď našeho pana faráře.“

2. rodina : „ O náboženských věcech si doma s dětmi povídáme a snažíme se společně dobře prožít různá liturgická období v roce. Např. v době postní a adventní nikdy nezapínáme doma televizi.“

3. rodina : „ Společně s dětmi se doma modlíme a pravidelně navštěvujeme bohoslužby.“

4. rodina : „ Dětem nic nevnucujeme, čekáme až se sami začnou ptát na věci, které je zajímají. Pak se jim snažíme odpovědět nebo je nasměrovat např. na faráře, katechetku apod. Pravidelně se společně s dětmi nemodlíme, ale když je potřeba za něco se modlit, modlíme se s dětmi.“

5. rodina : „ Děti jsou pokřtěné, ale společně se doma nemodlíme. Když byly děti malé, četli jsme si společně dětskou náboženskou literaturu. O víře doma mluvíme jako o běžné součásti našeho života.“

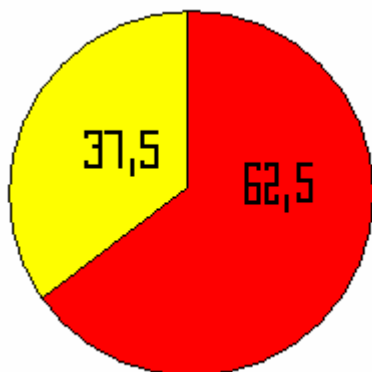
6. rodina : „ Zvláštní katecheze u nás doma neprobíhá. Víra je součástí našeho života. Děti, které přišly do naší rodiny, se po nějaké době samy začaly ptát na věci, které jim ohledně víry nebyly jasné, a my jsme jim ochotně odpověděli.“

7. rodina : „ S celou rodinou tradičně prožíváme všechny liturgické svátky i období. Děti se občas na něco zeptají a my jim odpovíme.“

Na otázku, kdo náhradním rodičům pomáhá v rodinné katechezi, odpověděla 1., 2. a 3. rodina, že jim pomáhají kněží ve farnostech a katechetky.

Z odpovědí vyplývá, že v rodinách neprobíhá systematická katecheze, to co náhradní rodiče popisovali, je spíše příkladná náboženská socializace.

Graf č.7 : Ukazuje kolik dětí navštěvovalo nebo navštěvuje náboženskou výchovu a kolik jich náboženskou výchovu nenavštěvuje. (údaje jsou v %)

■ Děti, které navštěvovaly, nebo navštěvují náboženskou výchovu

■ Děti, které nenavštěvovaly náboženskou výchovu

V katechezi náhradním rodičům pomáhá náboženská výchova, která probíhá v základních školách. Z grafu je patrné, že dvě třetiny dětí náboženskou výchovu navštěvuje.

Tabulka č. 3 : Ukazuje, které křesťanské aktivity děti navštěvovaly nebo navštěvují. Dále nám tabulka ukazuje, kolik dětí, které již z náhradních rodin

odešly, navštěvovaly nějakou křesťanskou aktivitu a nyní svoji víru praktikují. A poslední údaj se týká těch dětí, které z rodin odešly, v bývalých náhradních rodinách navštěvovaly nějakou křesťanskou aktivitu, a nyní svoji víru nepraktikují.

	Počet dětí		
Společenství ministrantů	18	3	1
Farní sbor	10	4	1
Křesťanské společenství mládeže	17	6	0
Křesťanský skaut	2	0	0

■ Celkový počet svěřených dětí v náhradních rodinách.

■ Děti, které již z rodin odešly a svji víru nadále praktikují

■ Děti, které z rodin odešly a nepraktikují svoji víru.

Z tabulky je patrné, že z celkové počtu 46 dětí, svěřených do náhradní rodinné péče, které jsem sledovala, jich přibližně jedna třetina navštěvuje společenství ministrantů, farní sbor nebo křesťanské společenství mládeže. Z dětí, které již nežijí se svou náhradní rodinou, si podle výsledku šetření svoji víru uchovalo mnohem více dětí, které navštěvovaly uvedené křesťanské aktivity. Tři rodiny také uvedly, že křesťanské společenství pomáhá dětem i v současné době, protože ve společenství děti našly přátele a ve dvou případech i životní partnery.

Na otázku, jaký vliv mělo křesťanské společenství (ministrantů, farního sboru, křesťanského společenství mládeže a křesťanského skauta) na svěřené děti, odpověděli náhradní rodiče takto :

1. rodina : „, Do křesťanského společenství mládeže (církvní hnutí –Fokoláre) chodily naše děti od sedmi do dvanácti let. Pak začaly mít mnoho jiných aktivit (hudební škola, kroužky atd.) a na společenství mládeže neměly čas. Dnes můžeme říci, že to byla chyba, protože, společenství mládeže na ně mělo pozitivní vliv. Jedna dcera, která od nás odešla, dříve navštěvovala jak farní sbor, tak

společenství mládeže a bylo všechno v pořádku. Nyní je vdaná, nechodí do žádného společenství a ani do kostela. S námi přerušila kontakt.“

2. rodina : „ Naše děti navštěvují farní společenství a farní sbor. Tam naše děti ostatní chválí a děti tam chodí rády. Pravidelně také naše děti docházejí do křesťanského společenství mládeže (církvní hnutí – Fokoláre), kde jsou holky a kluci zvlášť. Všechny tyto aktivity pro děti vnímáme jako velmi pozitivní. Jeden náš chlapec, který s námi již nežije a na dlouhou dobu s námi přerušil kontakt, byl velmi aktivní ve společenství ministrantů. Dokud ho tam chválili a přijímali ho, tak chodil rád i na bohoslužby a ke svátostem. Pak se odstěhoval a přestal chodit i do kostela.“

3. a 5. rodina uvedla, že jejich děti žádnou křesťanskou aktivitu nenavštěvují.

4. rodina : „Křesťanské společenství, ve kterém se scházíme, jak my rodiče, tak naše děti, mělo na celou naši rodinu velmi pozitivní vliv. Děti si v něm našly mnoho přátel i životní partnery a dva naši svěřeni synové také od jednoho člena našeho společenství (církvní hnutí – Fokoláre) získali zaměstnání.“

6. rodina : „ Tři z našich svěřených dětí pravidelně navštěvují farní společenství. Zároveň chodí ministrovat a s ostatními ministranty se scházejí. Víme, že to má na děti pozitivní vliv, protože tam našly mnoho kamarádů, kteří jsou také křesťané jako ony.“

7. rodina : Uvedla, že jeden svěřený chlapec chodí do křesťanského skauta a jedno děvče se schází s ostatními děvčaty z křesťanského hnutí Fokoláre. Na obě děti to má velmi dobrý vliv.

Z odpovědí je patrné, že všechny křesťanské aktivity měly na děti pozitivní vliv. Pomáhaly nejen svěřeným dětem, ale i náhradním rodičům. Vztahy, které děti v různých křesťanských společenstvích navázaly, přetrvávají i do dospělosti.

4.3 Výsledky výzkumného šetření

Ve výzkumném šetření jsem zjistila, že ve většině rodin je více přijatých dětí, než dětí vlastních. Přesto se přijaté děti rychle přizpůsobují rodinným tradicím nové rodiny, do které jsou přijaty. Společně slaví liturgické svátky, navštěvují nedělní bohoslužby apod. Většina přijatých dětí má psychické problémy, které

souvisí s psychickou deprivací, která byla způsobena špatným psychickým vývojem dětí v době, kdy ještě nebyly v náhradních rodinách. Dále jsem zjistila, že přijaté děti mají hodně problémů v morální oblasti. Většinu těchto problémů se náhradní rodiče pokouší řešit s odborníky v pedagogických poradnách a často si také náhradní rodiny pomáhají mezi sebou. Pakliže děti navštěvují nějaké křesťanské společenství, ve kterém jsou aktivně zapojeny, příznivě je to ovlivňuje. Tyto vazby na křesťanské společenství pak trvají do dospělosti. Naopak děti, které nechodily do žádného křesťanského společenství, anebo z něho odešly, mají větší problém udržet si svoji víru. V rodinách není praktikována systematická katecheze, která by reagovala na specifické problémy dětí v oblasti jejich handicapů a morálních problémů.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se snažila ukázat, jaké jsou v České republice formy náhradní rodinné péče a jaká je současná rodina. Děti, o které se jejich biologická rodina nestará a které vyrůstají v ústavní výchově nebo v nefunkčních rodinách, mají časté psychické potíže (např. psychickou deprivaci). Proto je potřeba, aby co nejvíce dětí, u kterých je to možné, byly umístovány do náhradních rodin. V náhradních rodinách se náhradní rodiče u svěřených dětí často potýkají s následky psychických deprivací a jiných potíží, především v morální oblasti.

V dnešní době je náhradním rodičům při řešení psychických potíží svěřených dětí (např. poruchy učení, soustředěnosti, hyperaktivita atd.) dostupná odborná pomoc v pedagogických poradnách nebo v odděleních náhradní rodinné péče. Jsou vypracovány didaktické metody, jak odstranit nebo alespoň zmírnit tyto problémy.

Problémy v morální oblasti (např. časté lhaní, krádeže, agresivita apod.), se kterými se u svěřených dětí často setkáváme, je pro náhradní rodiče už těžší řešit. Jak vyplynulo z mého výzkumného šetření, nejvíce si náhradní rodiny pomáhají mezi sebou (předáváním zkušeností, rad apod.). I když se náhradní

rodiny obražejí s prosbou o pomoc také na odborníky z pedagogických poraden, měla by na tyto specifické problémy měla reagovat i specifická křesťanská témata. Např. pravidelné setkávání náhradních rodin, na kterých by si mohli náhradní rodiče předávat svoje zkušenosti s výchovou svěřených dětí a tak si vzájemně pomáhat.

Ve svém výzkumném šetření jsem také zjistila, že rodinná katecheze svěřených dětí se neliší od rodinné katecheze vlastních dětí. Přesto svěřené děti, které se aktivně zapojily do nějakého křesťanského společenství, jsou ve víře vytrvalejší, než děti, které nikam nechodily. V dnešní době mohou děti navštěvovat výuku náboženství, která bohužel končí základní školou. Děti, které již dospěly a odešly z náhradních rodin, pak nemají možnost duchovního vzdělání nebo vedení a často se stává, že od víry odpadají. Děti, které se napojily na nějaké křesťanské společenství, jsou vytrvalejší. Z mých závěrů dále vyplývá určitý návrh. Jestliže v určitých diecézích existuje větší počet pěstounských rodin, mohla by jim církev nabídnout v této oblasti systematickou katechetickou pomoc, např. v podobě pravidelných setkávání těchto větších dětí z náhradních rodin se specifickou náboženskou tematikou odpovídající jejich problémům. Nabízí se zde spolupráce s diecézními katechetickými centry nebo s centry pro rodinu, impulsy by mohly nabízet např. i společné prostory těchto center s teologickými fakultami. Systematická katecheze dětí v křesťanských pěstounských rodinách by se mohla stát zajímavým tématem pro zpracování absolventských diplomových nebo bakalářských prací, které by byly didakticky orientovány.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: PORTÁL, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3

BUBLEOVÁ, V.; DECKÁ, J.; HABERLOVÁ, V.; HOLÁ, B.; MÁLIKOVÁ, J.; VÁVROVÁ, A. *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči*. Praha: OBČANSKÉ SDRUŽENÍ ROZUM A CIT, 2007. 241 s. ISBN neuvedeno

ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: PORTÁL, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X

SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2005. 69 s. ISBN 80-7041-727-7

MATĚJČEK, Z.; KOLEKTIV. *Náhradní rodinná péče*. Praha: PORTÁL, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8

ŠTURMA, J. *Časopis Nové Město. Dítě potřebuje bezpodmínečnou lásku*. Praha: VS Pankrác, 2007, ročník 16, č. 6, s. 8-9 ISSN 1212-0782

COCCO, P. *Časopis Nové Město. Rodina, tedy budoucnost*. Praha: VS Pankrác, 2006, ročník 15, č. 10, s. 8-9 ISSN 1212-0782

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní zpráva o rodině 2004* [online]. Praha: MPSV, 2004 [cit. 2009-04-07]. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz>

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: AVICENUM, 1989. 335 s. ISBN 08-056-89

ABSTRAKT

FÜRSTOVÁ, M. *Katecheze dětí v náhradní rodinné péči*. České Budějovice 2009. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D..

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, současná rodina, vývoj psychiky u dětí, deprivace, rodinná katecheze, křesťanská společenství

Práce se zabývá katechezí a jejím dopadem v náhradní rodinné péči. Teoretická část charakterizuje formy náhradní rodinné péče, současnou rodinu z pohledu psychologie, sociologie, politologie a církve. Dále práce popisuje psychický vývoj dětí od narození do adolescence a psychickou deprivaci, jako následek špatného vývoje. Teoretická část končí návrhem rodinné katecheze.

Praktická část obsahuje výzkumné šetření v sedmi náhradních rodinách. Jaké mají problémy a jak probíhá rodinná katecheze. Z šetření vyplývá, že svěřené děti bez potíží přijímají v náhradních rodinách křesťanskou víru, ale po jejich odchodu z těchto rodin, bez pomoci různých křesťanských společenství o svoji víru přicházejí.

Abstrakt

**The Catechism of children in surrogate family care. České Budějovice 2009.
The bachelor work. The University of South Bohemia in České Budějovice.
The faculty of Theology.**

Key words: surrogate family care, contemporary family, psychic development of children, deprivation, family catechism, Catholic community

The work deals with catechism and its impact on surrogate family care. The theoretical part characterizes forms of surrogate family care, contemporary family from a view of psychology, sociology, politology and church. The work also describes psychic development of children from their birth to their adolescence and psychic deprivation as a consequence of the wrong development. The theoretical part ends with a proposal of family catechism.

The practical part includes experimental investigation in seven surrogate families. Which problems the families have got and how there the family catechism proceeds. It follows from the investigation, that children in foster care accept the Catholic religion in surrogate families without any problems, but after leaving this families they lose their religion without help of different Catholic communities.

